

HALKBİLİMDE GÖRÜNTÜ BELGESİ OLARAK AKARFİLMİN KULLANILMASI

Ars. Gör. Gürbüz ERGİNER

"Akarfilm" terimi, ilk bakışta göze ve algılamaya hoş gelmeyebilir. Kavram kargaşasına düşmemek ereğiyle filmin gösteri anında devinimi verebilen sinema filmi de denilen türü için bu terimi kullanmayı uygun gördük. Durağan bir görüntü saptayıp, durağan görüntü veren ve görüntü belgesi olarak kullanılan filmin yaygın ve bilinen türleri arasında; negatif (*fotoğraf arabı*), diaporitif-slide (*tek kare film görüntü belgesi*)'ni sayabiliriz.¹ Bir başka görüntü belgesi olan; devinimli bir olguyu saptayan, gösteriminde bu devinimi veren ve gösterim anında kendisi de devinim halinde bulunan filmi diğerlerinden ayırmada akarfilm terimini kullanmak, bir ölçüde kavram kargaşasını ortadan kaldıracaktır kanısındayım.

Konumuza halkbilimin özgün bir tanımıyla gireceğiz.

" Halkbilim, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada bir bireşime vardırılmayı amaçlayan bir bilimdir."²

Tanımın da belirlediği işlem sıralamasında birincil aşama, halkbilimsel gerecin derlenmesidir. Gereç derlemede geliştirilmiş tekniklerden birisi olan görüntü ile saptama, ülkemizde tam anlamıyla benimsenip uygulanmayan bir tekniktir.

1 İngilizce bir terim olan "slide" dilimizdeki "kayma; üstünden kayılarak gidilen yer; kayarak işleyen kapak; heyelan, toprak v.s. kayması; projeksiyon makinalarında kullanılan resimli cam" anlamlarını karşılamaktadır. Bu anlamlarda kısa süreli bir olgu, bir sürüklenme, itilme söz konusudur. Bkz. Redhouse, İngilizce-Türkçe Lügat. İstanbul, 1953, Emel Basımevi.

2 Örnek, Prof. Dr. Sedat Veyis: Türk Halkbilimi. Ankara, 1977, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii. 15. S.

"Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Folklor Dizisi: 4"

Bu sınırlı yazımızda, halkbilimde görüntü ile belgelemeyi ele alıp; önemi, batıda ve ülkemizde halkbilimsel filmin tarihçesi, halkbilimsel filmin ereği ve halkbilimsel filmin nasıl olması gerektiğine ve kimi önerilere değineceğiz.

GÖRÜNTÜ BELGELERİNİN HALKBİLİMDEKİ ÖNEMİ

Ülkemiz baş döndürücü bir kültürel değişim süreci içinde bulunuyor. Değişime ayak uydurabilme çabası içinde yitirilen değerlerin farkında bile olamıyoruz. Bu hızlı değişim sürecinde, halkbilim araştırmalarında, çağımız olanaklarını yeteri ölçüde kullanamadığımız bir gerçek. Halkbilimsel yapıtların büyük bir bölümünde, yazı dilinin yetersizliğini gören araştırmacı, bunu görsel gereç ile gidermeye çalışmıştır. İçinde bulunduğumuz yüzyılın bizlere sağladığı kolaylık ve olanaklar konumuz için son derece ileri bir aşamadır. Bir özdeksel kültür ögesini zamanın çok kısa bir biriminde görüntüleyebilme, kültürel bir olgunun tüm devinimi ile görüntüsünü saptayabilme olanağına sahibiz. Uzun süre saklanıp korunabilen bu belgeler, yıllar sonra bile konuyu, ilgilenenlerin gözleri önüne serme olanaklarını getirmektedir.

Ülkemizde, halkbilim alanında yapılmış çalışmalara bir göz attığımızda, son on yılda görüntü ile belgelemenin giderek artan bir biçimde önem kazandığını görüyoruz. Bu gelişmede, durağan görüntü saptama aygıtlarının, devinimli görüntü saptama aygıtlarına oranla daha yaygın biçimde kullanıldığı bir gerçektir.

Görüntü belgelerinin, özellikle karşılaştırmalı araştırmalardaki önemi ortadadır. Bu belgeler gerçeği, eksiksiz ve kusursuzluğa en yakın olarak bize getirebilmektedirler. Ancak, görüntü belgeleri çıplak olarak ele alındıklarında eksiklikleri ortaya çıkar. Bu nedenle, bu tür belgelerin açıklayıcı bilgi kitapçıklarına gereksinimi vardır.

Ereğe hizmet edebilme bakımından, akarfilmle belgeleme halkbilimsel çalışmalarda amaç olmamalıdır. Görüntü belgeleri, Halkbilimsel çalışmalara araç olarak hizmet etmeleri düşüncesiyle gerçekleştirilmelidirler.

Halkbilimin önemli görevlerinden birisi de toplumun kültürel yapısının, kültürel değişime elden geldiğince sarsıntısız bir biçimde uymasına; bu süreç içinde ortaya çıkabilecek aksaklıkların önceden saptanmasına; alınacak önlemlerin ortaya konmasına ve uygulanmasına katkıda bulunmaktır.

Böyle bir görevin yerine getirilebilmesinde (toplumun alt yapı-üst yapı kurumları arasındaki gizli ilişkilerin saptanmasında; istenen bir değişime direnç gösteren tinsel ya da özdeksel kültür öğeleriyle değişim olgusu arasındaki sürtüşmenin en aza indirilmesinde) yararlanılacak geleneksel kültür yapısı ile ilgili bilgi ve belgelerin güvenilir, yeterli., açık, gerçekleri yansıtan tarafsız bir kaynak niteliğinde olması gereklidir. Günümüzde., bu nitelikleri üzerinde taşıyabilecek belge türü, anlatım yanısıra halkbilimsel görüntü belgeleridir.

Görüntü belgelerinin gerçeği yansıtan, güvenilir belgeler olduğu ortadadır. Araştırma ve eğitimde kullanılabilen; olguyu, dış dünyayı algılamamızda birincil duyu organımız olan göze yönelten görüntü belgeleri özellikle halkbilimsel araştırmalarda, gelecekteki kimi sorunların çözümünde, kaynakların doğrulanması bakımından en gelişmiş tekniklerden birisidir.

GÖRÜNTÜ BELGELERİNİN TÜRLERİ

Durağan ya da devinimli görüntü belgelerinin bilimsel değerleri, erek ve kullanım yerlerine göre ayrılık gösterirler. Durağan bir konunun belgelenmesinde fotoğraf ya da diapositif; devinimli, süregelen bir olgunun belgelenmesinde ise akarfilm kullanmak gerekir.

Günümüzde yaygınlık gösteren görüntü belgelerini dört grup altında toplayabiliriz.

- I) *Kart görüntü belgeleri (fotoğraf),*
- II) *Tek kare film görüntü belgeleri (diapositif-slide),*
- III) *Akarfilm görüntü belgeleri,*
- IV) *Manyetik bant görüntü belgeleri.*

Bu sınıflamada ilk iki gruptaki görüntü belgeleri (I-II) durağan görüntünün saptanmasına olanak sağlarlar. İkinci grup görüntü belgeleri (III-IV) hem durağan, hem devinimli görüntünün saptanmasına olanak sağlarlar.

I) *Kart görüntü belgeleri:* Kart görüntü belgeleri renkli, ve siyah-beyaz olmak üzere iki çeşittir. Renk ayrımı dışında negatif filmde, diapositiften ve "polaroid" adı verilen 15 saniye gibi kısa bir sürede belgenin alınabildiği özel yapı bir filmde kart görüntü belgeleri elde edilebilir. Bu belgeler "polaroid" dışındaki iki tür filmde dört işlem sonucu elde edilirler. Kart görüntü belgelerinde, çekim anındaki çerçeveleme (*kareleme-kom-*

pozisyon) den gelen kimi hatalar giderilebilir. Kart görüntü belgelerinin elde edilmesinde uygulanan dört işlem sırasıyla şunlardır:

- Çekici aracılıyla filmin konu ile ışıklandırılması,
- Konu ile ışıklandırılmış filmin kimyasal yıkanması, kurutulması. Konu görüntüsünün negatif olarak film üzerinde elde edilmesi.
- Negatif Konu görüntüsünü taşıyan filmin "agrandizör" denilen görüntü büyütme ya da tab sandığı denen, film üzerindeki görüntüyü bire-bir oranında kart üzerinde ışıklandırılan aygıtlarla konu görüntüsünün kart üzerine ışıklandırılması,³
- Negatif konu görüntüsüyle ışıklandırılmış kartın kimyasal yıkanması sonucu konunun gerçek görüntüsünün kart üzerine saptanması.

Kart görüntü belgelerinde, konu görüntüsü istenilen boyutta büyütülebilir. Ancak, aşırı büyütmelelerde görüntü niteliğinde bozulmalar olur.

GR.DM.		FOTOĞRAF ÇEKİM ÇİZELGESİ			A/I
Fot No.	Fot Türü	Çekim Yeri Tarihi	Konusu	Açıklama/Yorum	
1	R./s.	Ödemiş Eylül 1974	Şimret çocuğuna gazdirliliği	Çocukların deve üstünde gazdirlimeki 507 birleş yıldır başlamış	
2	"	"	Aynı görünümün başka açıdan çekimi	—	
3	"	"	Deve	Deve renkli bürç, kilim ve kumaş parçaları süslenmektedir.	

Bir çekim çizelgesi örneği⁴

3 ag'ran. dize-büyütmek. İngilizce kökenli bu kelime dilimizde fotoğrafçılık mesleğinde kullanılmaktadır. Film üzerindeki görüntünün büyütülerek karta ışıklandırılmasında kullanılan aygıtı agrandizör denilmektedir. Bu aygıtın İngilizcedeki adı (enlarger)'dir. Bkz. Redhouse İngilizce-Türkçe Lügat

4 Örnek, Türk Halkbilimi. 67. S.

MFAD FOTOĞRAF ÇEKİM ÇİZELGESİ

Filmin markası ve boyutu : Filmin cinsi : Sayfa No : Renkli Siyah-beyaz Slayt Negatif Makara No : Fotoğrafi çeken : (Film)				
Poz No	Çekim Yeri ve Tarihi	Konunun Yöresi	Fotoğrafın Konusu	Açıklamalar (Konunun adı, çekildiği çevre, ortam v.b.)

Bir başka çekim çizelgesi örneği

Kart görüntü belgelerinde geliştirilecek çekim çizelgeleri, belgeleyen açısından olduğu kadar, belgeden yararlanacak olanlar açısından da büyük önem taşır. Çekim çizelgeleri, görüntü belgeleriyle ilgili kimi bilgileri taşırlar. Bu çizelgeler; görüntü belgelerinin belgeselliğe konulmaları, kodlanmaları ve taranmalarında büyük kolaylıklar getirecektir. Çekim çizelgeleri, belgeyi açıklayıcı bir biçimde oluşturulduklarında, düzenlenerek ardarda getirilmeleriyle, belgelerle ilgili açıklamalı bir bibliyografyayı da oluşturacakları göz önünde bulundurulduğunda önemleri daha iyi anlaşılacaktır.

II) Tek kare film görüntü belgeleri (diapozitif-slide) : Tek kare film görüntü belgeleri de renkli ve siyah-beyaz olmak üzere iki çeşittir. Bunlar doğrudan çekiciye takılan özel yapılı, dönüşümlü (*umkehr /reversal*) diye adlandırılan filmlerin konu ile ışıklandırılması ve çok aşamalı kimyasal yıkanma sonucu elde edilirler. Bu tür belgelerde konunun gerçek görüntüsü iki aşamalı işlem (*ışıklandırma ve yıkanma*) sonucu film üzerinde belirir.

Bu belgeler çıplak göz ile incelenebildikleri gibi, görüntüyü büyüterek özel yapılı bir cam, perde ya da duvara yansıtan aygıtlar (*gösterici=projeksiyon*) aracılığıyla da incelenebilirler.

Bu tür belgelerde tüm özellikleri üzerinde taşıyan gereç filmidir. Her tür çekici ile renkli ya da siyah-beyaz tek kare film görüntü belgesi elde edilebilir. Bu belgelerden siyah-beyaz olanı pek yaygın değildir. Belgenin tek olarak elde edilmesi, bir aşamalı işlemle çoğaltılmasında yine dönüşümlü film gerektirmesi, çoğaltma sonucunda görüntü kalitesinin düşüklüğü, bu işle uğraşanları, siyah-beyaz tek kare film görüntü belgelerini bir başka yoldan (*negatif siyah-beyaz film*den) elde etmeye götürmüştür.

III) Akarfilm görüntü belgeleri: Bu tür belgeler, yukarıdaki iki grup belgeden kimi ayrılıklar gösterir. Yalnız durağanlığı değil devinimi de saptama olanağına sahip bu belge türünün de renkli ve siyah-beyaz olanı vardır.

Akarfilm görüntü çekicileri özel bir yapıya sahiptir. Ancak, belge türünün renkli, siyah-beyaz, negatif ya da dönüşümlü olma özelliği filmin yapısından ileri gelmektedir. Burada da her çekici, belge boyutu ayrılığı dışında, değişik özellikli filmi kullanabilir.

Akarfilm çekicilerinde kullanılan filmler de görüntüyü saptama türüne göre, negatif ya da dönüşümlü olarak ikiye ayrılırlar. Negatif filmde; ışıklandırma ve kimyasal yıkanmadan sonra ortaya çıkan görüntü kopya (*tab /matibo*) aygıtı aracılığıyla pozitif filme aktarılır. Pozitif görüntü veren film ışıklandırıldıktan ve kimyasal yıkanmadan sonra, görüntü, özel gösterici aracılığıyla buzlu cam, perde ya da duvar üzerinde izlenebilir.

Burada işin inceliklerine inmeden film çeşitliliği konusuna değinmenin yararlı olacağı kanısındayım.

Filmler, renkleri (*beyaz ışık dalga boylarını*) saptayabilme özelliklerine göre temelde, renkli ve siyah beyaz olmak üzere ikiye ayrılırlar. Siyah-beyaz filmler, siyah-beyazlık ana ögesi içinde beyaz ışığı oluşturan renklere (*gün ışığı tayfındaki renklere*) duyarlıklarına göre kırmızı ve koyu turuncuya kör "ortokromatik"; gün ışığı tayfındaki renklere insan gözü kadar duyarlı "pankromatik" filmler olmak üzere temelde iki çeşittirler. İnsan gözünün algıladığı ışık dalga boyları dışında kızıl ötesi, mor ötesi dalga boylarına duyarlı filmler de vardır.

Filmleri yapı ayrılıklarına, aldıkları isimlere ve işlevlerine göre de üç ana yapı altında toplayabiliriz.

- i. *Negatif filmler,*
- ii. *Pozitif filmler,*
- iii. *Dönüşümlü filmler.*

i. *Negatif filmler:* Konu ile ışıklandırılıp, kimyasal yıkanmalarından sonra konunun negatif (*arap*) görüntüsünü üzerlerinde taşıyan filmlerdir. Renkli ve siyah-beyaz olanları vardır. Işığa duyarlılıklarına göre: a. Az duyarlı (*yavaş*), b. Orta duyarlı (*normal*), c. Çok duyarlı (*kızıl*) olarak sınıflanırlar.

ii. *Pozitif filmler:* Bu tür filmler yapı olarak negatif filmlerdir. En önemli özellikleri kırmızı renge duyarsız-kör "ortokromatik", beyaz ışığa az duyarlı (*yavaş*) oluşlarıdır. Beyaz ışığa az duyarlı olmaları nedeniyle (*özel erekler dışında*) çekicide kullanılmazlar. Bu filmler negatif filminden, pozitif görüntü elde etmek üzere kopya aygıtlarında kullanılırlar. Negatif filmler; pozitif bir konu ya da görüntünün negatif görüntüsünü; negatif bir görüntünün pozitif görüntüsünü verirler.

iii. *Dönüşümlü filmler (umkehrfilm /reversalfilm) :* Doğrudan çekicide ya da kopya aygıtında kullanılabilirler. Renkli ve siyah-beyaz olanları vardır. Bu tür filmler çekicide konu ile ışıklandırıldıktan ve çok aşamalı kimyasal yıkanma ve ışıklandırılmalarından sonra üzerlerinde konunun gerçek görüntüsünü taşırlar. Çoğaltma dışında her hangi bir işlemi gerektirmezler. Beyaz ışığa değişik duyarlılıkta olanları vardır.

Bu tür filmler çoğaltıldıklarında görüntü kalitesi belirgin bir biçimde düşer.

Halkbilimsel akarfilm belgesellerinde, ana görüntünün el altında korunabilmesi; belgenin çoğaltılabilmesi • görüntü kalitesinin yüksek tutulabilmesi açısından renkli ya da siyah-beyaz negatif filmler kullanılmalıdır.

IV) *Manyetik bant görüntü belgeleri:* Bu tür görüntü belgeleri de hem durağan, hem devinimli konuları saptayabilirler. İçinde bulunduğumuz yüzyılda geliştirilen bu belgeler, pahalıya mal oldukları için pek yaygınlık kazanamamışlardır. Oldukça küçük boyutlara indirilen çekim ve izleme aygıtları kolay taşınabilir ve pratiktir. Manyetik görüntü bantları, çekim sonrası herhangi bir işleme sokulmaksızın doğrudan izlenebilirler.

Bu belgelerin çoğaltma işlemleri de pahalıya mal olmaktadır.

HALKBİLİMSEL AKARFİLMİN TARİHÇESİ

Belirgin olarak 1700'lere kadar inen, görüntünün cam, kâğıt, metal üzerinde saptanabilme çalışmaları, kısa sürede büyük aşamalar yaparak, devinimi saptayan aygıt ve gereçlere ulaşmıştır. 1895 yılında akarfilm çekici ve göstericilerinin ABD, Almanya ve Fransa'da geliştirildiğini görüyoruz. 1902 yılında akarfilmde ses unsurunun eklendiğini, 1919'da ilk renkli akarfilm çekilip gösterildiğini saptıyoruz.⁵ Akarfilm hızla gelişip yayılması, batı Avrupa ve Amerika'da çeşitli bilim dalları, sanayi ve güncel yaşamda önemini duyurmuş, kendine geniş bir kullanım alanı oluşturmuştur.

1900 yılında Paris'te toplanan "Uluslararası Etnografya Kongresi"nde alınan aşağıdaki karar, bu alanda akarfilm belgesellerinin önemini ortaya koymaktadır.

" Bütün etnografya müzeleri koleksiyonlarına film arşivleri eklemelidir. Silâhların, ilkel bir dokuma tezgâhının ya da çömlek yapımında kullanılan bir aracın yalnızca varlığı, kullanılmasını anlatabilmek açısından yetersizdir. Bu amaca ancak tam ve kinematografik çekimlerle ulaşılabilir ve ancak bu şekilde bu konudaki bilgilerin sonraki kuşaklara geçişi sağlanabilir."⁶

Akarfilm bu erken çağında Avusturyalı etnolog Rudolf P ö c h 1904-1906 yılları arasında Kalahari orman yerlileri ve onların kültürel öğelerini belgelemek üzere gezisine bir çekim timini de almıştır. 1908-1910 yıllarında Hamburg'dan Güney Denize giden bir keşif kurulu Mikronezya ve Malanezya adalarında belgesel filmler çekmiştir. 1911'de Yeni Gine'de Dr. R. N e u h a u s akarfilmle belgelenenler yaparken, etnolog Theodor Koch G ü r n b e r g'de Güney Amerika'da belgeseller çekmiştir.

1920'lere kadar yapılan bu ilk çalışmalarda, temeli ekonomiye dayanan, belgeleme aracı akarfilm pahalıya mal oluşu ana nedeni yanında; görüntü gereci filmlerin selüloz nitrat tabandan gelen, kolay alev alıp tehlikeli yangınlara neden oluşu, çekicilerin ağır ve hantal oluşları, optiğin yeterli gelişim gösteremeyişi gibi nedenler filmin tüm olanaklarından yararlanmayı engelliyordu.

5 Prinnet, Jean: Fotoğraf Sanatı. Çev.: Sinan Kocapınar. İstanbul, 1976, Hilâl Matbaası. 140. S. "Gelişim Yayınları, Gelişim Dizisi: 43"

6 Wolf, Gotthart: Der wissenschaftliche Dokumentationsfilm und die Encyclopaedia Cinematographica. München, 1967, Johann Ambrosius Barth. 113. S.

Giderek 1930'da dar boyutlu 16 mm. film formu ve film tabanı olarak, kolay alev almayan sellüloz asetat bulundu. İşte bu dönem teknik gelişmelerle birlikte halkbilimsel akarfilmle belgelemenin hız ve yaygınlık kazandığı dönem olmuştur. Bu dönemden günümüze kalan başlıca belgeler: Güney Denizi Adaları., Endonezya, Hindistan, Orta Asya, Güney Amerika ve Avrupa'yı konu alan çalışmalardır.

Bu dönemde, Budapeşte Etnografya Müzesinde 1910'larda başlayan filmin bilimsel açıdan nasıl değerlendirileceği üzerindeki çalışmalar sürdürüldü. 1940'ları izleyen yıllarda filmle belgeleme yöntem ve teknikleri etnografya öğrencilerinin eğitim ve öğretim programına sokuldu.⁷

Aynı dönemde Finlandiya'da akarfilmin bilimsel belge olarak kullanılmasının artan bir biçimde önem kazandığını hatta 1936 yılında Helsinki'de bir "Etnografik Film Anonim Ortaklığı"nm kurulduğunu görüyoruz.⁸

1940'lara yakın halkbilimsel akarfilm belgelemelerindeki hızın durduğunu görüyoruz. Bu duraklamanın başlıca nedenleri: Savaş yılları öncesinin ekonomik, sosyal ve sosyo-kültürel bunalımları; savaşın etkileri ve savaş sonrası yıllarının çok yönlü bunalımlarıdır.

1950 yılında alev almayan, ancak kaba ve dayanıksız selüloz asetat taban yerine, yine alev almayan, ince ve değişik iklim koşullarına dayanıklı, film tabanı için istenilen pek çok özelliği üzerinde toplayan selüloz tri asetat taban bulundu.⁹ Görüntü belge gerecindeki bu önemli buluş ile çekici aygıtların geliştirilerek hafif, küçük yapılı, çekim anında pek çok gereksinime cevap verebilir duruma getirilmeleri, optik alanındaki yenilikler başlı başına bir görüntü ve görüntüleme sanayisini ortaya çıkardı. Böylece bilimsel film çekimi de yepyeni olanaklara kavuştu.

Bu dönemde Almanya'nın Göttingen kentinde "Bilimsel Filmler Enstitüsü" kuruldu.

Bu enstitünün kuruluş ilkeleri içinde çeşitli konularda araştırma yapmak, bilimsel belgeler çekmek, bunları yüksek öğretimde eğitim aracı olarak kullanılmak üzere hazırlamak gibi konular yer almaktadır. Enstitünün ana ilkelerinden bir başkası da bilimsel filmin gelişim, çekim ve ortaya konma (*bilim dünyasına sunma*) yöntemlerini araştırıp saptamaktır.

7 Simon, Dr. N.: "Encyclopaedia Cinematographica konsepsiyonu ve belgeleme aracı olarak film", Etnografya ve Bilimsel Filmler Sempozyumu, (r 1-13 Nisan-1973) Avusturya Kültür Yayınları: 3

8 Simon, Dr. N.: "Encyclopaedia Cinematographica Konsepsiyonu ve belgeleme aracı olarak film. "Avusturya Kültür Yayınları: 3

9 Eyikan, Ayhan: Film Yapımı Yönetimi Tekniği. Ankara, 1973, Ogun Kardeşler Offset Tipo Matbaası. 33. S.

1952 yılında "Göttingen Bilimsel Filmler Enstitüsü"ne bağlı olan ve merkezi Göttingen'de bulunan "Encyclopaedia Cinematographica" (*Sinema Ansiklopedisi*) adlı kuruluş oluşturuldu. Bu birbirine bağlı iki kuruluşun çalışmaları içinde; uluslararası bilimsel yapıları belgesel filmlerin çekimi, teknik, biyolojik, etnolojik belgelerin çekimi ve bu çekimlerin kimileri için, laboratuvarların oluşturulması, belgesel film yıkama, çoğaltma dağıtım, ve belgelik oluşturma işleri yer almaktadır.

Encyclopaedia Cinematographica'nın 20. kuruluş yıldönümü ile ilgili yayınlanan yazıdan alınan aşağıdaki bölüm bu enstitünün nasıl bir koleksiyon olduğu, oluşumu ve ereği hakkında konuya açıklık getirmektedir.

" Encyclopaedia Cinematographica, bilimsel nitelikte belgesel filmlerden meydana gelen ve uluslararası temele dayanan bir koleksiyondur. Çeşitli enstitülerle münferit kişilerin işbirliği sonucu meydana gelmiştir. Bu çalışmaların amacı bilimsel nitelik taşıyan filmleri araştırma çalışmaları için hazırlayıp yaymaktır. Kurumun editörü aynı zamanda çalışmaların ana hatlarını tespit eden ve telif olunan filmlerin Encyclopaedia Cinematographica'ya alınması hakkında karar veren bir komitenin başkanıdır. Filmlerin yayınlanması, eldeki imkânların çerçevesine göre olur. Uygulama çalışmalarının yürütülmesi görevi Göttingen Bilimsel Filmler Enstitüsü editörüne aittir. Federal Almanya'daki eyaletlerce desteklenen bir kurum olan bu enstitü, merkezi bir örgüt sırasıyla araştırma filmlerine, üniversite eğitiminde kullanılan filmlere ve bilimsel kinematografinin metotlarına ilişkin çalışmalar yapar. Uluslararası bilimsel film derneğinin araştırma filmleri bölümünün ve Encyclopaedia Cinematographica'nın ortak yayın organları "Research Film-Forschungsfilm" adlı dergidir. Derginin programı araştırma filmlerinin bütün alanlarına ilişkin orijinal yazıları, aktüel haberleri ve Encyclopaedia Cinematographica'da yeni çıkan filmlerin listesini ihtiva eder."¹⁰

Encyclopaedia Cinematographica koleksiyonu, üç bilim dalıyla ilgili belgeseller üzerine oturtulmuştur.¹¹

Bu bilim dalları:

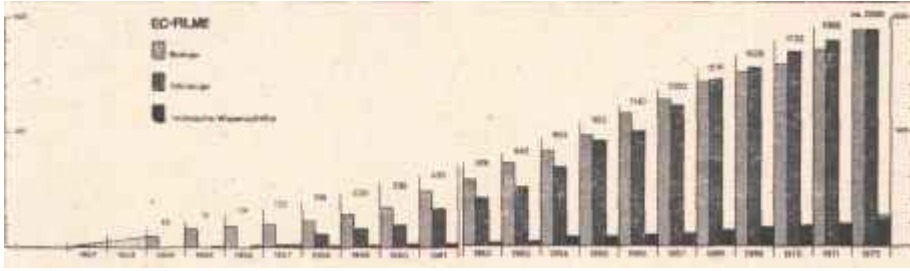
10 Simon, Dr. N.: "Encyclopaedia Cinematographica Konsepsiyonu ve Belgeleme Aracı Olarak Film", Avusturya Kültür Yayınları; 3, İstanbul 1973

11 1952-1972 Encyclopaedia Cinematographica. Göttingen, 1972, Institut für den wissenschaftlichen Film. 4. S.

- i. *Biyoloji ve alt dalları olan Zooloji, Botanik, Mikrobiyoloji seksiyonu,*
- ii. *Etnoloji seksiyonu,*
- iii. *Teknik bilimler seksiyonu.*

Encyclopaedia Cinematographica'nın kuruluş çalışmaları 1952 yılında başlamıştır. İlk iki yıl kuruluş çalışmaları ile geçmiş, 1954 yılı içinde 48 biyolojik filmle ana göreve başlamıştır.

Aşağıdaki gösterge bu kuruluşun 1952-72 yılları arası elde ettiği belgesellerle ilgili bir bilgi verir kanısındayım.¹²

Gösterge I

Ülkemizin de içinde bulunduğu aşağıdaki göstergede bulunan ülkeler satın alma, kültürel ya da ekonomik işbirliği çerçevesinde "Encyclopaedia Cinematographica" koleksiyonundaki belgesellerin kopyalarından tam ya da bir bölümünü içeren belgesellikler oluşturmuşlardır.

Aşağıdaki gösterge 1972 yılında bu kuruluşa üye ülkeleri ve ellerinde bulunan belgelik büyüklüklerini göstermektedir.¹³

1970 yılında hazırlıklarına başlanan İstanbul Üniversitesi Film Merkezi'ne bağlı belgesellik, Göttingen Bilimsel Filmler Enstitüsü ile işbirliği kurularak 300 tane 16 mm. 24.962 m. film ile II. Nisan. 1972'de oluşturuldu¹⁴. Aşağıdaki bilgi, bu belgeselliğin içeriği hakkında bir fikir vermektedir.

" Bu arşivin biyoloji bölümünde, zooloji-etnoloji, mikrobiyoloji-protozooloji, sitoloji-histoloji ve botanik alt dallarında 118 film vardır. Tıp filmleri, embriyoloji, fizyoloji, jinekoloji, nöroloji, bak-

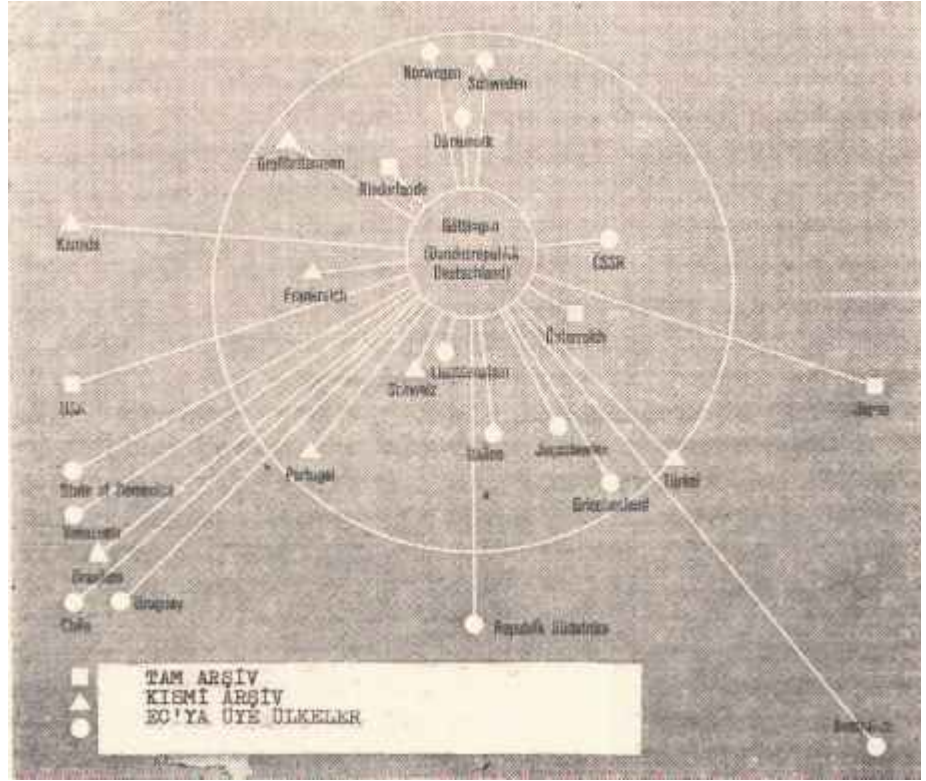
12 1952-1972 Encyclopaedia Cinematographica. 22-23. S.

13 1952-1972 Encyclopaedia Cinematogrphica. 26. S.

14 İstanbul Üniversitesi Film Merkezinin 1976 yılında yayınladığı bir "Duyuru" dan. (Metin teksirdir)

teriyolojij mikoloji, sitoloji, hematoloji-seroloji ve ilkel toplum-
larda tıp dallarında 86 adet film vardır.

Etnoloji dalında; Türkiye'nin çevresindeki ve diğer ülkelerden çeşitli konuları işleyen 40 adet film bulunmaktadır. Teknik bilimler bölümünde; ısı magnetizma, metal ve malzeme bilgisi, makina bilgisi konularında 58 adet film vardır."¹⁵

Gösterge II

ÜLKEMİZDE BULUNAN DÖRT BİLİMSEL AKARFİLM BELGELİĞİ

1- *İstanbul Üniversitesi Film Merkezi*: 1954 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde oluşturulan Film Merkezi ülkemizde bilimsel ve belgesel

15 İstanbul Üniversitesi Film Merkezi, İstanbul, 1976, Matematiksel Araştırma Enstitüsü Baskı Atölyesi. (Tanıtıcı)

akarfilm ile ilgilenen kuruluşların ilki görünümündedir. İÜFM'nin kuruluş ilkelerinin temelinde: Bilimsel akarfilm belgeselleri çekmek; bunlarla ilgili belgelik oluşturmak; yurtdışında bulunan ilgili kuruluşlarla film alış-verişinde bulunmak; belgeliğindeki filmleri öğretim ve araştırmada kullanılmak üzere ödünç vermek; bunlarla ilgili yayınlar yapmak; bilimsel belgeleme yapacaklara yardımda bulunmak vb. görevler bulunmaktadır.

Aşağıdaki açıklama İÜFM'ni çeşitli bakımlardan tanımlamaktadır.

"Gelirlerini İstanbul Üniversitesi katma bütçesinde ayrılan bir fon ile döner sermayeden elde eden Film Merkezi, ülkemizde salt bilimsel ve eğitsel filmler yapmak amacıyla kurulan ve bunu gerçekleştiren bir kurum."¹⁶

İÜFM, kuruluşundan bugüne dek 15 belgesel film çekimini gerçekleştirmiştir. Ön çalışmaları bitmiş (kaybolmakta olan el sanatları ile ilgili) 17 filmin gerçekleştirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Çekimi gerçekleştirilmiş bulunan 15 filmde 14'ü arkeoloji ve sanat tarihi içeriklidir. Bir tanesi ise güncel konularımızdan olan Halic'i ve çevresindeki yaşamı değişik bir yorumla serimlemektedir.

İÜFM'nin 1976 yılında yayınladığı tanıtıcıda da belirtildiği gibi., gerçekleştirilen filmler klâsik anlamdaki belgesel niteliği taşımamaktadırlar. Bu filmler, akademik öğretim ve araştırmalara görsel bakımdan katkıda bulunmak ereğiyle, üniversitede işlenen konuların görüntü yoluyla kavranması ve yaygınlaştırılmasına yönelik yapıda belgesellerdir.¹⁷

2- *Milli Folklor Araştırma Dairesi*: Kısa adıyla MFAD kuruluşundan (1966) bugüne, belgesel film çekimi ve bununla ilgili bir belgelik oluşturma çalışmalarına önem veren resmi kuruluşlardan birisidir. MFAD, kuruluşunu izleyen ilk altı yıl içinde akarfilm ile belgesel çekimi olanağını bulamamıştır. Kendi olanaklarıyla ilk kez 1973 yılında "Söğüt" ilçesinden görüntüleri içeren 34 m. 16 mm.'lik belgeseli gerçekleştirmiştir. Bunu izleyen yıllarda: Antalya-Akseki-Bademli köyü "Kaşıkçılık" 1974, S/B, 104 m.; "Urfa Halk

16 Sümer, Seçkin: "Çini", "Haliç" gibi filmleriyle seçkinleşen Bir Kurum. İstanbul Üniversitesi Film Merkezi" Milliyet Sanat Dergisi, 22. Ocak, 1979, Sayı: 307, 3. S.

17 İÜFM'nin gerçekleştirdiği belgesellerle ilgili bilgi için bkz.: İstanbul Üniversitesi Film Merkezi. İstanbul, 1976, Matematik Araştırma Enstitüsü Baskı Atölyesi. (Tanıtıcı)

İÜFM'nin gerçekleştirmeyi tasarladığı belgesellerle ilgili bilgi için bkz.:

a. "Film Merkezinin Kaybolmakta Olan El Sanatlarını Belgeleme Çalışmaları." İstanbul Üniversitesi Bülteni Temmuz 1978 Sayı: 8

b. Seçkin, "Çini", "Haliç" Gibi Filmleriyle Seçkinleşen Bir Kurum. İstanbul Üniversitesi Film Merkezi.:

Oyunları" Belgesel Film Dizini I 1976, S/B, 90 m.; "Urfa'da Hoyrat Söyleme ve Tandır Haketi Geleneği" 1976,S/B, 100m.; "Urfa El Sanatları" Etnografik Belgesel Film Dizisi II 1976,S/B, 100 m.; "Urfa Çocuk Oyunları" 1976, S/B, 100m.; "Cirit" Halk Sporu Belgesel Film Dizisi I Konya, Ağustos 1976-Erzurum, Aralık 1976, S/B, 230111.; "Çarkın Evleri" 1977, S/B, 120 m.; "Çankırı-Yapraklı Çayır Güreşleri" 1977, S/B, gom. belgesellerini gerçekleştirmiştir.

MFAD bu arada MEB Yaykur Eğitim Teknolojisi Dairesi Film-Radyo Televizyon İle Eğitim Merkezi'nin işbirliğiyle kimi halk oyunlarını akarfilmle belgelemiştir.

MFAD 7-31. Ekim. 1978 tarihlerinde Van ve köylerinde yürüttüğü çok yönlü araştırma gezisinde: Alaköy, Erciş halk oyunları; Gazioyunu, Bostancı Oyunu adlı seyirlik oyunlarını; Mol-lakasım köyünde bir düğün olgusu ve bunun içinde yer alan Berber Oyunu adlı seyirlik oyununu siyah-beyaz 16mm. akarfilm ile belgelemiştir.

Yine aynı tarihler arasında renkli 16 mm. akarfilm ile Van-Gevaş-Göründü köyü halk oyunlarını; Van-Akdamar Turizm ve Folklor Derneği halk oyunları ekibinin oynadığı yerel oyunları; Van Turizm ve Folklor Derneği halk oyunları ekibinin oynadığı kimi oyunları; Van-Gürpınar-Yukarıkaymaz köyünde "Çadır yaşamı"; yer tezgahında kilim dokumacılığını belgelemiştir.

MFAD, Van ve köylerindeki film çekimlerini TRT ile işbirliği yaparak gerçekleştirmiştir.

3- *İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Sinema Televizyon Enstitüsü* : Kısa adıyla DGSASTE istanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisine bağlı, belgelik oluşturma, araştırma, eğitim ve yayın işleri ile görevlendirilmiş bir kurumdur.

3 Ocak 1969 tarih ve 13091 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan yönetmeliğinin "Amaç ve Görevleri" başlıklı ikinci bölümünde:

" Madde 2-ARŞİVLEME

- a. TOPLAMA: Sinema sanatı ile ilgili yerli ve yabancı sanat ürünlerini (işlenmiş film, negatif film kopyaları, film senaryoları, afişleri, fotoğrafları, tarihi değer taşıyan fotoğraf ve sinema aletleri) toplamak, ülkemiz ve diğer ülkelerdeki sinema kuruluşlarıyla (film arşivleri, sinema dernekleri, mesleki kurum ve sinema kulüpleri v.s.) sözü

edilen sinematografik belgeleri mübadele etmek başış kabul etmek böylece güçlü bir arşiv meydana getirmektir."¹⁸

Kuruluşun, sinemanın sanatsal yönüne ağırlık verdiği ve bu yön ile eğitim ve öğretime katkıda bulunmak ereğine hizmet ettiği belirtilmektedir. Belgelik konuyla ilgili kurumlara açık bir niteliktedir.

11.3.1975 tarih ve 15174 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan bir yönetmelikle eski adı "Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Film Arşivi" olan kuruluşun adı "İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Sinema Televizyon Enstitüsü" olarak değiştirilmiştir. Enstitü, görevleri açısından 1172 sayılı yasanın 2. maddesi uyarınca "İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisine bağlı, örgün ve yaygın eğitimin hizmetinde,, araştırma/inceleme, arşivleme ve yayın yapan bir sanat ve bilim enstitüsüdür" biçiminde tanımlanmıştır.¹⁹

4- *Milli Eğitim Bakanlığı Yaykur Eğitim Teknolojisi Dairesi Film-Radyo Televizyon ile Eğitim Merkezi* :• MEB'na bağlı bu kuruluş, daha çok ilk, orta ve yüksek öğretimde eğitime yönelik çalışmalarda bulunmaktadır.

Çeşitli konularda, çok sayıda filmin bulunduğu merkezde halkbilimsel konuları içeren filmler de bulunmaktadır. Merkezdeki filmler okullara ücretsiz olarak verildiği gibi, ücret karşılığında da satılmaktadır. Buradaki filmlerin büyük bir bölümü doğrudan eğitime yönelik olduklarından klâsik belgesel niteliğinde değildirlir.

Bu dört ana kuruluş dışında belgesel film gerçekleştirme çabalarında bulunan bir başka kuruluş da TRT'dir.Ancak,TRT halka yönelik filmler oluşturan bir kuruluş olduğundan bir anlamda profesyonel "sinematografi" yapmak durumuyla karşı karşıyadır. Bu nedenle ortaya koyduğu belgeseller bilimsel ereğe gerçek anlamda hizmet vermekten uzaktır.

Bu kuruluşlar dışında kimi özel girişimler, bankalar, bakanlıklar daha çok halk oyunlarını belgeleyen akarfilmler gerçekleştirmişlerdir.

Ülkemizde şimdilik üç yüksek okulda sinematografi ile ilgili öğretim sürdürülmektedir. Bunlar; Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu ve İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisidir.

18 T.C. Resmi Gazete, 3. Ocak. 1969, Sayı: 13091, 118. S.

19 T.C. Resmi Gazete, 11. Mart. 1975, Sayı: 15174

HALKBİLİMSEL AKARFİLM NASIL OLMALIDIR?

Halkbilimde, film çekimi bir amaç olarak düşünülmemelidir. Film, halkbilimsel konuların belgelenmesinde bir araç olarak kabul edilmeli, bir amaca yönelik olup ona belge niteliğinde hizmet vermelidir. İşte bu koşullar altında halkbilimsel film, bir belge, eğitim ve öğretimde bir araç, ana kaynakların doğruluğunu saptamada güvenilir bir kaynak olabilir.

Güvenilir bir belge niteliğini taşıyan akarfilm belgelerinin en çok el altında bulunması gereken bilim dalı halkbilimdir. Gelecekteki karşılaştırmalı araştırmalar ve kimi sorunların çözümünde; anlatı, kart görüntü belgeleri, tek kare film görüntü belgeleri, ses belgelerinden çok akarfilm belgelerinin rol oynayacağı kanısındayım.

Halkbilimde belge nitelikli akarfilmleri, görevleri açısından iki ana temele oturtabiliriz.

1- Ayrı yörelerde var olan benzer olguların karşılaştırılmasında anlatım ve anımsanan görüntünün yetersizliği, karşılaştırmanın kesin bir belgeye (*akarfilm*) dayanması gerekliliği,

2- Elde kesin belgelerin bulunması gereken, çok seyrek olarak yinelenen olguların tüm incelikleriyle ortaya konulması.

Halkbilimde belgesel akarfilm, Odağında insanın bulunduğu kültürel ortam içindeki gözlemlenebilir, devinimli olguları görüntülemelidir. Bu belgeler kaynak niteliğinde olmalı, gerçeği yansıtmalıdır.

Belge nitelikli halkbilimsel akarfilmin çekiminde elden geldiğince tam bir tarafsızlık içinde davranılmalı, olguya dıştan bakılıp karışılmamalıdır. Olgu yinelenebilir türden ise çekim timi olanaklar ölçüsünde, olguyu gerçek çekim yaparcasına yine gözleyir,, çevreyi çekiciye ve çekimtiminin yapacağı işe alıştırmalı, çekimin eksiksiz ve kusursuz gerçekleştirilebileceği kanısına varıldıktan sonra çekim yapılmalıdır.

Bilimsel belgelemede, akarfilmle görüntüleme ilkelerini çok iyi bilen bir çekici kullanandan çok, belgesel akarfilm çekim ilkelerini iyi bilen bir çekici kullanan yeğlenmelidir.

Ancak böylelikle ortaya konacak belgesel akarfilm hem teknik, hem bilimsel açıdan kusursuzluğa yaklaşacaktır.

Akarfilmle bilimsel belgelemelerde, konulu film çekiminde olduğu gibi, değişik zamanlı çekimler aynı zamanda yapılmamalı; profesyonel sinemacılıkta Kullanılan çekimler arası bağlar (detau, silme, kararma-açılma, zin-

cirleme, fulüleşme vb.) kullanılmamalıdır. Çekimler sırasıyla yapılmak, çekimler arasında bağ olarak kesme kullanılmalıdır.

Çekim anında çekicinin bütünsel hareketinden elden geldiğince kaçınmalı, aşırı optik oyunlara (zoom) girilmemelidir. Konulu akarfilm çekiminde geçerli ilkelerden birisi olan sahne çizgisi ilkesine özen göstermeli; çok geniş açıdan çok dar açığa; çok dar açıdan çok geniş açığa kesme yapılmamalıdır.

Olgunun belgelenmesinde özellikle çekiciyi kullanan ve de timi oluşturan diğer üyeler olguyu istedikleri gibi değil, olduğu gibi belgelemeye özen göstermelidirler.

Halkbilimsel akarfilmin çekiminde; elden geldiğince olgu durdurulmamak, yinelenmemeli, doğal akışı içinde çekim gerçekleştirilmelidir. Bu tür bir çekimde gerekirse birden çok çekici kullanılabilir.

Bilimsel nitelikli akarfilm belgesellerinde kesinlikle bir senaryo hazırlanmaman, biçimlemeye gidilmemelidir. Bu tür girişimler olgunun doğallığını bozacaktır.

Bilimsel belge nitelikli akarfilm standardı 16 mm. (dar film) boyutlu filmidir. Bu boyut filmin, gösterici ve çekicilerinin yaygınlığı, pratikliği, görüntü boyutunun yeterliliği, değdik ülkelerde kopya, gösteri, taşıma ve akça bakımından gelen elverişlilikler "standart" olarak onaylanmasının başlıca nedenleridir.

Durağan konuların belgelenmesinde akarfilm kullanmak gereksizdir. Böyle bir işlem akça, zaman ve bilimsel gerekircilik bakımlarından boş bir çalışmadır. Durağan konular kart ya da tek kare film ile belgelenmelidir.

Akarfilm belgeselleri için de çekim çizelgeleri düzenlemekte yarar vardır. Bu çizelgeler belgenin belgeselliğe girmesi sırasında ve belgeselle ilgili açıklayıcı kitapçığın hazırlanmasında gerekli kimi bilgileri taşırlar.

Aşağıdaki "MFAD Belgesel Film Arşivi Bilgi Kartı"nda yer alan 8-17-18-20 numaralı bölümler "akarfilm çekim çizelgesi" 'de bulunması gerekli bilgileri içermektedir.

Akarfilm belgeseline ses ögesinin sokulması için gereği olmakla birlikte, bu işlem kimi güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Bu güçlükler belgeleme sırasında gerekli aygıt düzeninden başlayarak, ses ve görüntünün eş güdümü, belgenin gösteriye hazırlanmasında büyük bir çabanın gerekimi gibi konulardır. Halkbilimsel akarfilmde ses unsuru, kesinlikle, olguyu açıklayıcı; olguya ekler yapıcı; görüntü ögesini anlatı ile genişletici; belge-

H.F.A.D. HALKBİLİMSEL FİLM ARŞİVİ BİLİMİ TAŞIYI										1 Arşiv yeri no
2 Belginin adı			3 Yürü		4 İlgili kişi - Kurum			5		
6 Yürütme-çalıştırma										7 Belginin türü
Eski yazarı										
Zili Yürü alfabe Harf(Değışil-Topyay) Resim İşçisi(Değışil-Topyay)										
Laboratuvarı-Önemi										8 Belginin türü
Uygulama yeri-Önemi										
Kamera markası Film markası Optik ses-Gayretlik										
İne negatif										9 İşlenmiş
Dış negatif										
İşlenmiş										
10 Arşiv girişi tarihi										11 İşlenmiş
12 Arşiv girişi tarihi										
13 İşlenmiş										
14 Arşiv yeri no										15 İşlenmiş
16 Arşiv yeri no										
17 Arşiv yeri no										
18 Arşiv yeri no										19 İşlenmiş
20 Arşiv yeri no										
21 Arşiv yeri no										
22 Arşiv yeri no										23 İşlenmiş
24 Arşiv yeri no										
25 Arşiv yeri no										
26 Arşiv yeri no										27 İşlenmiş
28 Arşiv yeri no										
29 Arşiv yeri no										
30 Arşiv yeri no										31 İşlenmiş
32 Arşiv yeri no										
33 Arşiv yeri no										
34 Arşiv yeri no										35 İşlenmiş
36 Arşiv yeri no										
37 Arşiv yeri no										
38 Arşiv yeri no										39 İşlenmiş
40 Arşiv yeri no										
41 Arşiv yeri no										
42 Arşiv yeri no										43 İşlenmiş
44 Arşiv yeri no										
45 Arşiv yeri no										
46 Arşiv yeri no										47 İşlenmiş
48 Arşiv yeri no										
49 Arşiv yeri no										
50 Arşiv yeri no										51 İşlenmiş
52 Arşiv yeri no										
53 Arşiv yeri no										
54 Arşiv yeri no										55 İşlenmiş
56 Arşiv yeri no										
57 Arşiv yeri no										
58 Arşiv yeri no										59 İşlenmiş
60 Arşiv yeri no										
61 Arşiv yeri no										
62 Arşiv yeri no										63 İşlenmiş
64 Arşiv yeri no										
65 Arşiv yeri no										
66 Arşiv yeri no										67 İşlenmiş
68 Arşiv yeri no										
69 Arşiv yeri no										
70 Arşiv yeri no										71 İşlenmiş
72 Arşiv yeri no										
73 Arşiv yeri no										
74 Arşiv yeri no										75 İşlenmiş
76 Arşiv yeri no										
77 Arşiv yeri no										
78 Arşiv yeri no										79 İşlenmiş
80 Arşiv yeri no										
81 Arşiv yeri no										
82 Arşiv yeri no										83 İşlenmiş
84 Arşiv yeri no										
85 Arşiv yeri no										
86 Arşiv yeri no										87 İşlenmiş
88 Arşiv yeri no										
89 Arşiv yeri no										
90 Arşiv yeri no										91 İşlenmiş
92 Arşiv yeri no										
93 Arşiv yeri no										
94 Arşiv yeri no										95 İşlenmiş
96 Arşiv yeri no										
97 Arşiv yeri no										
98 Arşiv yeri no										99 İşlenmiş
99 Arşiv yeri no										
100 Arşiv yeri no										

lenen olgu içinde olmayan müzik ile besleyici nitelikte kullanılmamalıdır. Ses ögesi bu niteliklerde kullanıldığında, bilimsel belge yapılı akarfilmle yapmacık bir eklentiden başka bir şey katmayıp, olgunun doğallığını da bozacaktır. Ses ögesi eğer olguda varsa ve belge için önem taşıyorsa, elbetki çekim anında saptanıp kullanılmalıdır.

HALKBİLİMSEL BİR OLGUNUN AKARFİLMLE BELGELENMESİNDEN EVRELER

Halkbilimsel bir olgunun akarfilmle belgelenmesindeki evreleri şu biçimde dizeleyebiliriz:

I. *Belgelenen olgunun saptanması*: Halkbilimsel bir olguyu akarfilmle belgelenmede en önemli evrelerden birisi, kaynak olgunun saptanmasıdır. Bu evrede, çekici kullanabilen halkbilimcinin rolü büyüktür. Olgunun akarfilmle belgelenmeye elverişliliği araştırılır. Olgunun yöre, ülke hatta ülkeler arası yaygınlığı, uygulanış biçimi, değişik ülkelerdeki çeşitlenmeleri (varyasyonları) incelenerek olguya ilgili yeterli bilgi toplanıp değerlendirilir. Yine bu evrede olguya ilgili literatür çalışmaları ve çekim için ön çalışmalar yapılır.

II. Çekim yerinin saptanması: Belgelenmesi düşünülen halkbilimsel olgu ülke çaplı bir yaygınlık gösteriyorsa elden geldiğince ilk biçim (*çeşitli nedenlerle bozulup aslından birşeyler kaybetmemiş biçimi*)'nin uygulandığı yer çekim yeri olarak seçilmelidir. Olgu yöresel bir özellik taşıyorsa, çekim yeri, o yöre olarak seçilir.

III. Çekim timinin oluşturulması: Ön çalışmaların tamamlanmasından sonra, çekim timinin oluşturulması da önemli bir evredir. Her çekici kullanan kişi, bilimsel belge çeker biçimindeki bir düşünce yanlıştır. Çekici kullananın, çekim ilkelerini bilmesi yanı sıra bilimsel belgeleme ilkelerini de bilmesi gerekir.

Yine çekici kullananın ilgili bilim dalının lisans seviyesindeki öğrenimini görmüş olması aranılan niteliklerden biri olmalıdır. Bu ilkelerin tersi düşünüldüğünde, belgesel, taraflılık ve kimi teknik aksaklıkları beraberinde getirecek, sonraki işlemlerinde büyük güçlükler çıkaracaktır.

Tarafsızlık (objektiflik), belgesel akarfilimde tartışmaya açık bir konudur. En azından çekimde kullanılacak objektif boyutları, olguyu izleme açısı, olgu yerinin çekime elverişsizliği nedeniyle de olsa alınacak kimi önlemler bile tam bir tarafsızlığı zedelemektedir. Ancak, bireyden gelecek tarafsızlık bu tür teknik tarafsızlıkla karşılaştırılmaz.

Çekim timinin oluşturulmasında gereksiz kişilerden kaçınılmalıdır. Kalabalık bir tim yerine yeterli sayıda gerekli kişilerden oluşmuş bir tim yeğlenmelidir. Çekim timinde görevli kişiler uyumlu ve yapılacak işin bilincinde olmalıdırlar. Timde, gidilecek topluluğa tıp, veteriner, ziraat, teknik gibi kimi alanlarda yararlı olabilecek kişilerin bulunmasının, yapılacak işe büyük katkısı olacaktır.

IV. Teknik hazırlık: Çekim timinin bilimsel belge için gerekli teknik hazırlığı dikkatli bir biçimde yapması gerekir. Bu hazırlıkta; çekim yapılacak ortamın doğal durumunu, iklimini, var olan teknik olanaklarını bilmenin yararı olacaktır. Çekimde kullanılacak tüm araç ve gerecin elden geçirilmesi, özenli bir paketleme yapılması gereklidir. Çekimde aksaklık yaratabilecek gereçlerin yedekleri alınmalıdır.

V. Yabancıliğin elden geldiğince kaldırılması, topluluk güveninin sağlanması: Belgeselin sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmesi, gidilecek toplulukla çekim timi arasındaki yabancıliğin kaldırılması, bir ölçüde dostlukların kurulması ile doğru orantılıdır. Yabancıliğin kaldırılmasında yapılacak belgelemenin önemini, ereğinin ne olduğunu topluluğa anlatmak, olanaklı ise belgeselde

yer alacak kişilerle gerçek çekim yaparcasına olguyu yinelemek, bireysel dostluklar kurmak, onlara kimi konularda küçük yardımlar getirmek yararlı olur.

Çekim timinin, çekim yeri insanlarıyla sağlıklı bir iletişim kurabilmesinde ve belgeselin çekiminde, topluluk içinden seçilecek yerli yardımcıların katkısı büyüktür. Yerli yardımcıları, topluluk içinde saygı gören, sözü dinlenir, güvenilir kişilerden seçilmelidir. Bu yardımcıları, topluluk ile çekim timi arasında ilişki kuran, bu ilişkiyi sağlamlaştıran, dengeleyen, belgeselin sağlığı için elinden gelen her şeyi yapmaya çalışan bir kişinin görevini üstlenirler.

Encyclopaedia Cinematographica'ya bağlı bir çekim timi Orta Brezilyadaki S u y a kızılderilileri ile ilgili belgeseller çekebilmek için onlarla üç buçuk yıl bir arada yaşamışlardır. Bu örnek bize, konumuzla ilgili olarak yabancılığın kaldırılması ve olgularla ilgili yeterli bilgi edinme gereğinin önemini göstermektedir. Buna bağlı olarak olay akışının gerçeğe uygunluğu en önemli koşuldur.

VI. Çekimin gerçekleştirilmesi: Belgelenecek konunun çekimi anında çekici, olgunun en iyi izlenebileceği bir yere yerleştirilmelidir. Gerekteğinde bir olgunun belgelenmesi birden çok çekici ile de gerçekleştirilebilir. Bu gibi durumlarda çok sağlıklı bir düzenleme gerekir. Çekicilerin çekime geçme anlarını saptamak ve çekiciyi kullananı uyarmak başlı başına bir sorundur. Birden çok çekicinin, olguyu baştan sona belgelemeleri de akça açısından elverişli değildir. Birden çok çekicinin kullanıldığı belgelemelerde, çekiciler, hatta gölgeleri birbirlerinin görüş alanlarına girmemelidirler.

Çekim anında teknik açıdan en önemli noktalardan birisi de (çekiciyi kullanan ne denli kendine güvenirse güvensin) çekicinin el ya da omuzda taşınmasından çok, bir sehpa üzerine yerleştirilmesidir.

Çekiciyi kullananın aklından çıkarmayacağı ilke, çekiciyi kendi gözü gibi kullanmasıdır. Yine olguyu doğal akışı içinde görüntülemek, çekicinin, insan gözünde olmayan kimi özelliklerini aşırı ölçüde kullanmamak ana ilkeler olmalıdır. Olgunun, çekicinin görüş açısına ters ya da izlenmez bir biçime gelmesi durumunda kesme ile yer değiştirmek, bu sırada büyük görüş açısı ayrılıklarından kaçınmak gibi noktalar önem taşır.

Çekim anında çekiciyi kullanan kişi, işi rastlantılara bırakmamalı, yardımcısı aracılığıyla değişen ışık durumuna göre diyafram ayarı, uzaklık, çekilen film uzunluğu, birim zamanda akan kare sayısı gibi değişkenleri kontrol altında tutmalıdır.

Çekim timini oluşturanların kesinlikle olaya karışmamaları ve çekim süresince çekici arkasında (*görüntüye girmeyecek biçimde*) yer almaları gerekir.

Belgesel ile ilgili kitapçık: Belgeselin içeriğini yazı dili ile özetleyen küçük yapılı bir açıklama kitapçığı oluşturulmalıdır. Bu kitapçık, daha çok belgeselin gerçekleştirildiği toplulukla ilgili bilgileri, doğal ortamı, iklimi ve olguyu kapsamalıdır.

Tanıtıcı, bu bilgiler dışında; çekimin hangi tarihte yapıldığını (*mevsim*) yerli yardımcı kişi ile ilgili bilgiyi, çekimde kullanılan çekici türünü, çekim süresince kullanılan objektiflerin özelliklerini içermeli; olguda kullanılan araç ve gereçlerle ilgili bilgileri, çizimleri, fotoğraflarını yöresel adlarını sergilemelidir.

ÖNERİLER

Sanırım, ilk yapılacak iş konuyla yakından ilgili resmi kuruluşların tez elden ülkemiz halkbilim içerikli konularını akarfilm ile belgeleme çalışmalarına girmeleri olacaktır.

Bu girişimde en büyük sıkıntının "akça kaynağı" olduğu bir gerçektir.

Müzelerimiz görüntü belgelerine gereken önemi vermelidirler. Yine müzelerimizle, bireysel ve kurumsal koleksiyonlardaki kültürel öğe-görüntü belgelerinin bir belgesellikte toplanması yoluna gidilmelidir.

Elbetki, böylesi enerji isteyen bir işe girişim yeterli değildir. Bu işi sistemli bir biçimde sürdürmek gerek. Bu konuda ileride doğacak aksaklıkları şimdiden saptayıp önlemler almak, kurulması bir anlamda insanlığa karşı bir borcun ödenmesi demek olan "Türk Halkbilimi Akarfilm Belgeselliği"nin sağlam temellere oturtmak ulusal görevimiz olduğu kadar, gelecek kuşaklara bırakılacak en büyük kalıttır kanısındayım.

Pek çok şeyin ötesinde, çağa ayak uydurabilmek; görüntü ile belgelemeyi yaygınlaştırabilmek, geleneksel kesimimizde hâlâ bir umacı olan ve bir çok girişimi köstekleyen görüntü din-büyü üçgenini parçalayabilmek ereğiyle orta ve yüksek öğretime "görüntü ile belgeleme" çerçeveli derslerin konulması gerektiği kanısındayım.

Birbirlerinden uzak ve habersiz, amatör ya da profesyonel görüntü belgeleyicilerinin, gerek ellerindeki belgeleri değerlendirmeleri, gerekse bu konuda birbirlerinden haberli olup ilişki kurmaları bakımından bir çatı altında toplanmalarını sağlayacak bir girişimin bugün yapılacak önemli

bir girişim olduğu inancındayım. Bu yollu bir girişim ülke çaplı bir görüntü belgesi standardizasyonuna gitmenin ve eldeki belgeleri bir araya getirmenin en uygun ve kolay yolu olsa gerek.

Özel ya da tüzel girişimlerinin bir anlamda reklam için akça yatırıp oluşumuna katkıda buldukları belgeseller elbetki bu alana büyük katkıdır. Özlenen o ki, bu tür kuruluşların akça birliği yaparak oluşumuna katkıda bulunacakları ve salt bu işle görevlendirilecek bilimsel enstitüler sanırım bu işi yetkin bir biçimde yerine getireceklerdir.

KISALTMALAR

bkz.	bakınız.
DGSASTE	Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Sinema Televizyon Enstitüsü
İÜFM	İstanbul Üniversitesi Film Merkezi
m.	metre
mm.	milimetre
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MFAD	Milli Folklor Araştırma Dairesi
S.	sahife
S/B	siyah-beyaz
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
vb.	ve benzeri, ve benzerle ;i

KAYNAKÇA

Yeni Redhouse Lügati, İngilizce. İstanbul, 1953, Emel Basımevi.

Örnek, Prof. Dr. Sedat Veyis: *Türk Halkbilimi*. Ankara, 1977, Ajans Türk Matbaacılık Sanayii.
"Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Folklor Dizisi: 4"

Prinet, Jean: *Fotoğraf Sanatı*, çev.: Sinan Kocapınar. İstanbul, 1976, Hilâl Matbaası.
"Gelişim Yayınları, Gelişim Dizisi: 43"

Wolf, Gotthard: *Der wissenschaftliche Dokumentationfüm und die Encyclopaedia Cinematographica*. München, 1967, Johann Ambrosius Barth.

- Simon, Dr. N.:** *"Encyclopaedia Cinematographica Konsepsiyonu ve Belgeleme Aracı Olarak Film"* Etnografya ve Bilimsel Filmler Sempozyumu, (II 13 Nisan-1973) İstanbul, A
"Avusturya Kültür Yayınları: 3"
- Eyikan. Ayhan:** *Film Tapımı Yönetimi Tekniği*. Ankara, 1973, Ogun Kardeşler Offset-Tipo Matbaası.
- 1952-1972 *Encyclopaedia Cinematographica*. Göttingen, 1972, Institut für den Wissenschaftlichen Film.
- Duyuru*, (İstanbul Üniversitesi Film Merkezi. İstanbul, 1976) (Metin tekindir)
- İstanbul Üniversitesi Film Merkezi, İstanbul, 1976, Matematik Araştırma Enstitüsü Baskı Atölyesi.
(İÜFM'nin 20. Kuruluş Yıldönümü Tanıtıcısı)
- Sümer Seçkin:** *"Çini', 'Haliç' Gibi Filmleriyle Seçkinleşen Bir Kurum. İstanbul Üniversitesi Film Merkezi"* Milliyet Sanat Dergisi, 22 Ocak 1970, Sayı: 307
"Film Merkezinin Kaybolmakta Olan El Sanatlarını Belgeleme çalışmaları" İstanbul Üniversitesi Bülteni. Temmuz 1978, Sayı: 8
T.C. Resmi Gazete, 3 Ocak, 1969, Sayı: 13091
T.C. Resmi Gazete, 11 Mart 1975, Sayı: 15174

ÇİZELGE VE GÖSTERGELER DİZİNİ

- 1 Bir çekim çizelgesi örneği: Örnek, Türk Halkbilimi. 67. S.
- 2 Bir başka çekim çizelgesi örneği: MFAD'nden sağlanmıştır.
- 3 Gösterge I: 1952-1972 Encyclopaedia Cinematographica. Göttingen, 1972, Institut für den Wissenschaftlichen Film. 4. S.
- 4 Gösterge II: 1952-1972 Encyclopaedia Cinematographica. 26.S.
- 5 Çizelge III: MFAD'nden sağlanmıştır.